

แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูป
ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหัวฝาย ตำบลห้วยทราย
อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่

Guidelines for the Development of Processed
Herbal Products of Ban Hua Fai Community
Enterprise Group, Huai Sai Sub-district, Chiang Mai

ประคอง ชลากาญจนา, ทิพรัตน์ หมายหมั่น, เสาวลักษณ์ ปาคำ
และ ไอลดา คำมูล

Prakhong Chalakanjana, Tripart Maimun, Saowalak Pakham
and Ailada Caomoon

นักวิชาการอิสระ

วันที่รับบทความ : วันที่ 29 กันยายน 2565

วันที่ส่งบทความที่แก้ไข : วันที่ 16 พฤศจิกายน 2565

วันที่ตอบรับบทความเพื่อตีพิมพ์ : วันที่ 21 พฤศจิกายน 2565

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันของผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปของบ้านหัวฝาย และ 2) ศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าสมุนไพรแปรรูปบ้านหัวฝาย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ ตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรแปรรูปบ้านหัวฝาย ตำบลห้วยทราย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรสมุนไพรทางการแพทย์ แม่ริม จำนวน 1 คน กลุ่มประธานวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรโอท็อปเพื่อสุขภาพ จำนวน 1 คน กลุ่มชาวบ้านและกลุ่มผู้บริโภค จำนวน 10 คน โดยมีแบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลวิจัย พบว่า 1) สภาพปัจจุบันของผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน บ้านหัวฝาย คือ ปัจจุบันบ้านหัวฝายมีผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูป คือ ลูกประคบ ยาหม่อง และการแปรรูปลูกประคบ สำหรับจำหน่ายเพื่อการส่งออกขายเป็นส่วนใหญ่ 2) การศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าสมุนไพรแปรรูปบ้านหัวฝาย พบว่า ชุมชนบ้านหัวฝายมีการยกระดับความสนใจในผลิตภัณฑ์สมุนไพร และออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์บรรจุภัณฑ์เพื่อให้เกิดความน่าสนใจ และเป็นเอกลักษณ์เพื่อเกิดมูลค่าเพิ่มในตัวผลิตภัณฑ์ โดยมีแนวโน้มที่จะเพิ่มพื้นที่การปลูกพืชสมุนไพร และเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืชสมุนไพร เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: สมุนไพรแปรรูป ผลิตภัณฑ์สมุนไพร วิสาหกิจ

ABSTRACT

The objectives of this research were to (1) study the current situation of Ban Hua Fai processed herbal products, and (2) study the development guidelines for Ban Hua Fai processed herbal products. This research was a qualitative research. The samples in this research were representatives of Ban Hua Fai processed herbal community enterprise, Huai Sai sub-district, Mae Rim district, Chiang Mai, consisting of 1 Mae Rim medical herbal agricultural community enterprise group, 1 president of Eve Herb herbal community enterprise group, 10 villagers and consumers. The tools used in this research was an interview form. The data was analyzed by content analysis and descriptive presentation from secondary and primary sources.

From studying the current situation of processed herbal products of Ban Hua Fai community enterprise group showed that Ban Hua Fai has mainly distributed herbal products such as compressed balls, balm and herbal compressed ball for export. The research finding for the guidelines on processed herbal product development at Ban Hua Fai found that there were the increased interests in herbal products, designs and packaging developments to make them attractive and unique in order to create added value in the products. The community tends to expand cultivation area for medical plants and increase the biodiversity of medicinal plants as a basis for the sustainable community economy development.

KEYWORDS: Processed Herbs, Herbal Products, Enterprise

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งการกำหนดให้มีแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติฉบับที่ 9 โดยแนวคิดและการกำหนดยุทธศาสตร์การบริหารจัดการความรู้และภูมิปัญญาเพื่อสุขภาพ (Thaiherbmedicine, 2559) ที่ให้ความสำคัญในการยกระดับภูมิปัญญาไทยให้มีสถานะและใช้ประโยชน์ทัดเทียมกับภูมิปัญญาสากล ด้วยการสร้างระบบการวิจัยและพัฒนาภูมิปัญญาไทยให้เข้มแข็งผสมผสานกับระบบการศึกษาและระดับการสาธารณสุขในทุกระดับของแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ และมีการแปลงยุทธศาสตร์สู่แผนในระดับกระทรวง และระดับหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของกระทรวงสาธารณสุข ด้วยการกำหนดยุทธศาสตร์ ในการพัฒนาการวิจัยการแพทย์และสมุนไพรและการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ด้านสุขภาพมีการกำหนดกิจกรรมสำคัญหลายด้าน อาทิ การพัฒนาห้องปฏิบัติการทางการแพทย์ การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรเพื่อการส่งออกการรับรองผลิตภัณฑ์สุขภาพ การขยายตลาดผลิตภัณฑ์องค์การเภสัชกรรมสู่ต่างประเทศ เป็นต้น

ปัจจุบันกระแสสังคมให้ความนิยมและกล่าวถึงระบบการดูแลสุขภาพหลากหลายประเภท นอกจากการแพทย์แผนปัจจุบันมากขึ้น เช่น การแพทย์แผนไทย การแพทย์แผนจีน หรือการแพทย์ทางเลือก เนื่องจาก การแพทย์แผนปัจจุบันไม่ได้เป็นวิถีทางแก้ปัญหาคอเจ็บป่วยของประชาชนได้อย่างทั่วถึง และมีประสิทธิภาพเพียงพอ จึงทำให้มีคนจำนวนไม่น้อยที่เลือกใช้วิธีการรักษาพยาบาลแบบแผนโบราณ หรือแบบพื้นบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่ใช้ดูแลสุขภาพ (จุจินทร์ วิจิพานิเวศน์, 2554) ถือเป็นภูมิปัญญาที่นับเป็นศาสตร์หนึ่งที่ทำให้คนในท้องถิ่นได้รู้จักวิถีชีวิตและตัวตนที่แท้จริงของตนเอง สามารถนำไปเป็นแนวทาง เพื่อการดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากสติปัญญาและความสามารถในการแก้ไขปัญหาหรือการนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน รวมถึงคติความคิดความเชื่อที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่ได้สั่งสมและสืบทอดกันมาช้านาน ปัจจุบันสถานการณ์โรคระบาด โควิด – 19 ทำให้เกิดกระแสการดูแลสุขภาพของประชาชนที่หันมาพึ่งพาสมุนไพรในท้องถิ่นในการรักษาอาการเจ็บป่วย เช่น ฟ้าทะลายโจร ไพล ขมิ้น ตะไคร้ ใบเตย ใบมะกรูด ข่า ขิง ฯลฯ ทั้งเป็นอาหารและสกัดแปรรูปเป็นยาเพื่อดูแลรักษาร่างกายสร้างอาชีพและรายได้ให้แก่ครอบครัวและชุมชน ด้วยการแปรรูปสมุนไพรในชุมชน เช่น ลูกประคบ ชาสมุนไพร และแคปซูลสมุนไพร เป็นต้น

การจะพัฒนาเศรษฐกิจให้เจริญเติบโตตลอดเวลาเพื่อให้สังคมอยู่ภายใต้ระบบเศรษฐกิจ อย่างมีความสุข และมีความเหมาะสมกับสังคมไทยนั้น ควรเป็นระบบเศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการพึ่งตนเองหรือเศรษฐกิจพอเพียง เป็นระบบเศรษฐกิจแห่งความพอดี มีความมั่นคง มีความมั่นคงมีเสถียรภาพเศรษฐกิจ เป็นระบบเศรษฐกิจที่ดีก่อให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนมีการสร้าง และขยายเครือข่ายทางด้านการค้า ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย เป็นการจัดระบบสวัสดิการแก่ผู้ยากจนหรือผู้ด้อยโอกาสทางสังคมเป็นระบบเศรษฐกิจแบบเสรี และเป็นระบบเศรษฐกิจที่ถ่ายโอนการผลิตให้แก่ภาคธุรกิจเอกชน (ประพันธ์ ภักดีกุล, 2549) จากแนวคิดข้างต้น

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจแบบยั่งยืน มีพื้นฐานจากการผลิตที่อาศัยเทคโนโลยีของท้องถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นเศรษฐกิจแบบความพอดี มีความมั่นคง และใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาผลิตเป็นสินค้าหรือบริการ ซึ่งจะนำไปสู่การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ประหยัด เพิ่มพูนรายได้ เกิดอาชีพเลี้ยงตนเอง และครอบครัวอย่างพออยู่พอกินตามสภาพของท้องถิ่น ซึ่งกลุ่มคนในชุมชนและท้องถิ่นเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ จะมีการสร้างสมความรู้ ประสบการณ์ และความเชี่ยวชาญของคนในชุมชนมาอย่างยาวนานมาสร้างอัตลักษณ์และผลิตภัณฑ์ของชุมชน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ซึ่งรู้จักกันเป็นอย่างดีในรูปแบบของสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP)

จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบยั่งยืนมีพื้นฐานจากการผลิตที่อาศัยเทคโนโลยีของท้องถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นเศรษฐกิจแบบความพอดี มีความมั่นคง โดยใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมาผลิตเป็นสินค้าหรือบริการ โดยเป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทั้งนี้ การนำสมุนไพรที่มีในท้องถิ่น ซึ่งมีราคาถูก และสามารถหาได้ในชุมชนมาพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างอาชีพ และสร้างรายได้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบกับปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขได้ส่งเสริมและสนับสนุนการนำสมุนไพรมาเป็นองค์ประกอบในผลิตภัณฑ์ เช่น สบู่สมุนไพร แชมพูสมุนไพร ตลอดจนอาหารเสริม เป็นต้น รวมถึงการให้ความสนใจในเรื่องของสมุนไพรของประชาชน ทั้งที่สามารถใช้เป็นยารักษาโรค อาหาร เครื่องดื่มเครื่องสำอาง และของใช้ในครัวเรือน จึงนำไปสู่การสร้างอาชีพและรายได้ให้กับชุมชน และผู้วิจัยเห็นว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างรายได้ให้ชุมชนอย่างยั่งยืน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาแนวทางในการรวบรวมชนิดพันธุ์พืช ประเภทของพืชสมุนไพรที่สามารถนำมาเป็นอาหาร และสกัดเป็นยาแผนโบราณตามวิถีชาวบ้าน ศึกษาแนวทางการพัฒนาการแปรรูปพืชสมุนไพรท้องถิ่นตามภูมิปัญญาท้องถิ่น จากทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืชสมุนไพรเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน และสามารถสร้างรายได้ อีกทั้งเป็นแนวทางการอนุรักษ์สืบสาน และเผยแพร่ภูมิปัญญาของชุมชน ตลอดจนรแปรรูปสมุนไพรในท้องถิ่นให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์โดยผ่านกระบวนการแปรรูปสมุนไพร และเป็นผลิตภัณฑ์ส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนสามารถสร้างรายได้ และเป็นแนวทางการอนุรักษ์ สืบสาน และเผยแพร่ภูมิปัญญาของชุมชนอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปของบ้านหัวฝาย
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าสมุนไพรแปรรูปบ้านหัวฝาย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เริ่มด้วยการศึกษาหนังสือ งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และสร้างแบบสัมภาษณ์ เลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง และเกี่ยวข้องกับการผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูป คือ ตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรแปรรูปบ้านหัวฝาย ตำบลห้วยทราย อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วย กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรสมุนไพรทางการแพทย์แมริม จำนวน 1 คน กลุ่มประธานวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรโฮฟเฮิร์บเพื่อสุขภาพ จำนวน 1 คน กลุ่มชาวบ้านและกลุ่มผู้บริโภค จำนวน 10 คน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เพื่อเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ในพื้นที่บ้านหัวฝาย ตำบลห้วยทราย อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 2 ชุด ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์ประธานวิสาหกิจชุมชนสมุนไพรโฮฟเฮิร์บเพื่อสุขภาพและประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรสมุนไพรทางการแพทย์แมริม จำนวน 3 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันของผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปของบ้านหัวฝาย และตอนที่ 3 แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าสมุนไพรแปรรูปบ้านหัวฝาย 2) แบบสัมภาษณ์กลุ่มชาวบ้านชุมชนบ้านหัวฝาย และกลุ่มผู้บริโภค จำนวน 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบันของผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปของบ้านหัวฝาย และตอนที่ 3 แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าสมุนไพรแปรรูปชุมชนบ้านหัวฝาย ตำบลห้วยทราย อำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่ วิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้ 1) ตรวจสอบข้อมูล 2) วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของผลิตภัณฑ์แปรรูปที่ได้จากการศึกษาภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก 3) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากกระบวนการแนวทางการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูป และ 4) สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. การศึกษาสภาพปัจจุบันของผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปของบ้านหัวฝาย พบว่า ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหัวฝาย (ปัจจุบัน) ได้จัดการอบรมเชิงปฏิบัติการการทำลูกประคบสมุนไพร และสมุนไพรอื่น ๆ ให้กับคนในชุมชน นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 พร้อมดำเนินการจัดทำลูกประคบสมุนไพรส่งสปาและร้านนวดในจังหวัดเชียงใหม่ จนมีคำสั่งซื้อเป็นจำนวนมาก ทำให้ไม่สามารถผลิตเองได้ จึงได้ไปปรึกษากับกลุ่มแม่บ้านบ้านหัวฝาย และเชิญชวน ให้มาดำเนินการร่วมกัน โดยจัดตั้งเป็นกลุ่ม จากการดำเนินการดังกล่าวทำให้คนในชุมชนเห็นถึงรายได้จากการแปรรูปสมุนไพร โดยเฉพาะการทำลูกประคบสมุนไพร และดำเนินการจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนตามคำแนะนำของเกษตรอำเภอ ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2564 ปัจจุบันกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหัวฝายมีผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปสมุนไพรที่หลากหลาย อาทิ ลูกประคบ ยาหม่อง สเปรย์สมุนไพรไฉ่ยุง โดยจัดจำหน่ายในพื้นที่ชุมชนวิสาหกิจสมุนไพรโฮฟเฮิร์บเพื่อสุขภาพ เนื่องจากปัจจุบันทางกลุ่มมีวัตถุดิบสำหรับการแปรรูป เช่น ตะไคร้ ขมิ้น ผิวมะกรูด ใบมะขาม ตะไคร้ และใบเปิ้ล้าไม่เพียงพอต่อการผลิต ดังนั้นทางกลุ่มจึงจัดสร้างเครือข่าย

ผู้ปลูกสมุนไพรในชุมชน ด้วยความร่วมมือระหว่างกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านหัวฝาย โรงเรียน โรงงาน และชุมชน จึงทำให้มีวัตถุดิบที่เพียงพอต่อการผลิต และเป็นการสร้างรายได้ให้กับกลุ่มเครือข่ายในชุมชน โดยการทำสัญญาว่า ผู้ปลูกสมุนไพรจะสามารถส่งวัตถุดิบได้ตามที่โรงงานต้องการ ทั้งนี้การรวมกลุ่มของผู้ปลูกสมุนไพรในชุมชนทำให้ทางกลุ่มมีอำนาจในการต่อรองกับโรงงาน ประกอบกับความเชื่อมั่นของผู้บริโภคในวัตถุดิบที่นำมาแปรรูป ด้วยพื้นที่ในชุมชนบ้านหัวฝายเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูกสมุนไพร จึงทำให้ได้วัตถุดิบที่มีคุณภาพ ซึ่งถือเป็นจุดเด่นของวิสาหกิจชุมชนบ้านหัวฝาย อันนำไปสู่ความโดดเด่นในตลาดผลิตภัณฑ์แปรรูปสมุนไพร ทั้งนี้วิสาหกิจชุมชนบ้านหัวฝายมีจุดอ่อนที่ควรได้รับการพัฒนา ได้แก่ สมาชิกในกลุ่มบางคนยังไม่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการเพาะปลูกสมุนไพร ไม่มีตลาดรองรับที่เพียงพอ ขาดเครื่องมือและอุปกรณ์ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มคุณภาพผลิตภัณฑ์ด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เครื่องอัด เครื่องสุญญากาศ และการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ เป็นต้น เนื่องด้วยสมาชิกในกลุ่มไม่มีความรู้และความสามารถด้านการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ หากได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะทำให้ผลิตภัณฑ์มีความโดดเด่นและสามารถเพิ่มยอดขายผลิตภัณฑ์ได้มากขึ้น

ภาพที่ 1 ผลิตภัณฑ์ยาหม่องสมุนไพร

ภาพที่ 2 ผลิตภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพร

ภาพที่ 3 ผลิตภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพรสายไทย

ภาพที่ 4 ผลิตภัณฑ์ยาหม่องสมุนไพร

2. แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าสมุนไพรแปรรูปบ้านห้วยผาย

การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรตามแนวทางมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนส่งผลต่อความต้องการของตลาดต่างประเทศ เช่น จีน ญี่ปุ่น เกาหลี เป็นต้น ทั้งนี้การขยายตลาดผลิตภัณฑ์สู่ตลาดต่างประเทศจะต้องมีกระบวนการแปรรูปสมุนไพรสู่ผลิตภัณฑ์สินค้าสมุนไพรที่มีคุณภาพตามมาตรฐานวิธีการที่ดีในการผลิต GMP (Good Manufacturing Practice) มีวัตถุประสงค์การดำเนินงานที่ชัดเจน เป็นรูปธรรม และสามารถดำเนินงานได้เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้ตัวเอง และนำไปสู่การกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยไม่เป็นเพียงการรวมตัวกันเพื่อเพาะปลูกเท่านั้น แต่ต้องมีกระบวนการปฏิบัติที่ชัดเจนไม่เป็นเพียงทฤษฎีแต่สามารถปฏิบัติได้จริง ผู้นำมีความชัดเจน และมีการรักษาคุณภาพของสมุนไพรจนถึงมือผู้บริโภค และผู้บริโภคสามารถใช้ผลิตภัณฑ์ได้อย่างยาวนาน รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เหมาะสมในเชิงการค้าและกลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนการพัฒนาบรรจุภัณฑ์เพื่อยกระดับภาพลักษณ์ของสินค้าผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปเป็นสินค้า OTOP (One Tambon One Product) ซึ่งการพัฒนาและออกแบบบรรจุภัณฑ์นอกจากจะทำให้ผลิตภัณฑ์มีความน่าสนใจ ดึงดูดใจผู้บริโภค ยังแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชุมชนซึ่งสามารถสร้างมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และพัฒนาไปสู่การเป็น “สินค้าชุมชน” ซึ่งจะเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนด้วยองค์ความรู้ของชุมชน

การอภิปรายผล

1. สภาพปัจจุบันของผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปของบ้านห้วยผาย ตำบลห้วยทราย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ถือว่าเป็นการแปรรูปสมุนไพรแบบพื้นบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่ใช้ดูแลสุขภาพ การใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปในการรักษาความเจ็บป่วยจะเป็นการรักษาอาการเบื้องต้นโดยไม่พึ่งสารเคมี ที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายของคนในชุมชน ซึ่งการแปรรูปสมุนไพรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านห้วยผายจะเน้นสมุนไพรพื้นบ้านที่มีการปลูกกันมากภายในชุมชน โดยจะเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ด้วยการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และนำไปสู่ความสามัคคีของชุมชน รวมถึงการอนุรักษ์และสืบสานผ่านผลิตภัณฑ์การแปรรูปสมุนไพร ด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์บนฐานองค์ความรู้ของชุมชนตามแนวคิดภูมิปัญญาสร้างสรรค์ เพื่อให้สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคได้หลากหลายระดับและเป็นยอมรับของตลาดมากขึ้น อันจะนำไปสู่การสร้างรายได้ให้กับชุมชน และรักษาไว้ซึ่งองค์ความรู้ของชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของรัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม (2560) แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดนครปฐม กล่าวว่า ผลิตภัณฑ์ทางภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์ด้วยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน และเป็นการอนุรักษ์มรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ ทำให้ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นก้าวไปสู่การเป็นผลิตภัณฑ์ทางภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าและสร้างสรรค์ ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์ในการสร้างเศรษฐกิจชุมชนแล้วยังสามารถสร้างชื่อเสียงความเป็นหนึ่งในผลิตภัณฑ์ทางภูมิปัญญาไทยที่มีความงดงาม และทรงคุณค่าให้เป็นที่รู้จัก

สอดคล้องกับการศึกษาของ กรุณา จันทุม และ กัลยารัตน์ กำลังเหลือ (2560) ที่ว่า ประชาชนมีความรู้เรื่องการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรคอยู่ในเกณฑ์ที่ดี และมีแนวโน้มที่ดีในเรื่องการใช้สมุนไพรในโอกาสข้างหน้าต่อไป ภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านเรื่องการใช้พืชสมุนไพรของประชาชนในท้องถิ่นนี้ มีความรู้มากที่สุดในเรื่องการรักษาอาการป่วยพื้นฐานที่ประสบอยู่ชีวิตประจำวัน

2. แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าสมุนไพรแปรรูปบ้านห้วยผาย ชุมชนได้นำสมุนไพรที่มีอยู่ชุมชนบ้านห้วยผาย ตำบลห้วยทราย อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ แปรรูปเพื่อสร้างอาชีพ และรายได้โดยผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์ และวางแผน เพื่อให้เป็นผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาสร้างสรรค์ ด้วยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชนผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสม การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ดีขึ้นกว่าเดิมและนำเสนอแก่ผู้บริโภคภายนอกเพื่อให้เกิดกำลังซื้อ อันจะเป็นการสร้างรายได้กลับมายังชุมชน และสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของอัตลักษณ์ของชุมชนผ่านผลิตภัณฑ์ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวเป็นแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าสมุนไพรแปรรูปบ้านห้วยผายที่ส่งผลการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค และทำให้เป็นที่ยอมรับจากผู้บริโภคในปัจจุบัน เพราะการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความน่าสนใจมากขึ้นจากเดิมเป็นส่วนสนับสนุนและส่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนห้วยผายสามารถแข่งขันในตลาดสมุนไพรได้อย่างเต็มภาคภูมิ สอดคล้องกับการศึกษาของรัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม (2560) ศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดนครปฐม ระบุว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาสร้างผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่าย เป็นการสร้างอาชีพสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวและชุมชนอย่างหลากหลาย แต่ในยุคของการแข่งขันทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจในปัจจุบันที่ทำให้สินค้าหรือผลิตภัณฑ์อยู่รอด และได้รับความนิยมอย่างยั่งยืนจะต้องมีความแตกต่างและไม่ซ้ำแบบเดิม แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงเป็นแนวคิดใหม่ในการพัฒนาเศรษฐกิจในยุคการแข่งขันได้เป็นอย่างดี เศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาซึ่งเหมือนกับแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าสมุนไพรแปรรูปบ้านห้วยผาย เรื่องการพัฒนาและออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไปเพื่อให้บรรจุภัณฑ์มีความฉีกแนวจากสินค้าคู่แข่ง ซึ่งจะสร้างความสะดุดตา ประทับใจ และเป็นการเพิ่มมูลค่าของสินค้า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ นางลักษณ์ จี๊จู้ และคณะ (2559) ศึกษาการพัฒนาการแปรรูปพืชสมุนไพรตามภูมิปัญญาท้องถิ่น จากทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา: บ้านโพธิ์พัฒนา ตำบลคณทิ อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ ทำให้เกิดความน่าสนใจและเกิดมูลค่าเพิ่มในตัวผลิตภัณฑ์ มีความโดดเด่นและสร้างความแตกต่างจากผลิตภัณฑ์ในกลุ่มผู้ผลิต ทำให้ช่วยสร้างเอกลักษณ์และเพิ่มมูลค่าได้อย่างเหมาะสม

ภาพที่ 5 การนึ่งลูกประคบสมุนไพร

ภาพที่ 6 การใช้ลูกประคบนวดตามร่างกาย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. จากผลการวิจัย พบว่า ปัจจุบันชุมชนบ้านหัวฝายมีผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูป คือ ลูกประคบ ยาหม่อง และการแปรรูปลูกประคบ เพื่อจำหน่ายและส่งออกเป็นส่วนใหญ่ ผู้วิจัยเห็นควรให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อให้มีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายมากขึ้น เช่น ยาสีฟัน สบู่ แชมพูสระผม น้ำยาบ้วนปาก เป็นต้น
2. เทศบาลตำบลห้วยทรายควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาผู้ประกอบการเพื่อเพิ่มพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการให้มีความสามารถในการประกอบธุรกิจบนฐานการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. เทศบาลตำบลห้วยทรายควรมีการศึกษาแนวทางการเป็นไปได้ในการส่งออกผลิตภัณฑ์การแปรรูปสมุนไพรสู่ตลาดต่างประเทศ เพื่อขยายตลาดการส่งออกให้มากขึ้น
2. เทศบาลตำบลห้วยทรายควรมีการศึกษาการกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์สำหรับการจำหน่ายในตลาดต่างประเทศ
3. เทศบาลตำบลห้วยทรายควรมีการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการขยายตลาดผลิตภัณฑ์สู่ตลาดต่างประเทศ

เอกสารอ้างอิง

กรุณา จันทุม และกัลยารัตน์ กำลังเหลือ. (2560). การรักษาโรคด้วยสมุนไพรและตำรับยาโบราณจากหมอพื้นบ้าน.

วารสาร *J Med Health Sci.* 24(2), 47-57.

นางลักษณ์ จีวู, ทิพย์วรรณ ศิบุญนันท์, ชญานันท์ ศิริกิจเสถียร และวีรวรรณ แจ่มไม้. (2559). การพัฒนาการแปรรูปพืชสมุนไพรตามภูมิปัญญาท้องถิ่น จากทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน กรณีศึกษา: บ้านโพธิ์พัฒนา ตำบลคณสี อำเภอมือง จังหวัดกำแพงเพชร. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.* 11(พิเศษ พฤศจิกายน 2559), 83-93.

ประพันธ์ ภักดีกุล. (2549). รูปแบบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.

รัชฎาพร เกตานนท์ แนวแห่งธรรม. (2560). แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในจังหวัดนครปฐม. *วารสารสาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และศิลปะ.* 10(1), 994-1013.

รุจิจันทร์ วิชวานิเวศน์. (2554). การพัฒนาระบบฐานความรู้ด้านการรักษาโรคด้วยสมุนไพร. (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

Thaiherbmedicine. (2559). สมุนไพร. สืบค้นจาก <https://thaiherbmedicine.wordpress.com>